

‘Voor de Beschaving’

De Eerste Wereldoorlog
in het Midden-Oosten
1914 ▶ 1923

Pieter Trogh

Met bijdragen van

Houssine Alloul

Djene R. Bajalan

Jonathan Conlin

Dotan Halevy

Nazan Maksudyan

Ozan Ozavci

Nicholas J. Saunders

Bruce Scates

Elizabeth F. Thompson

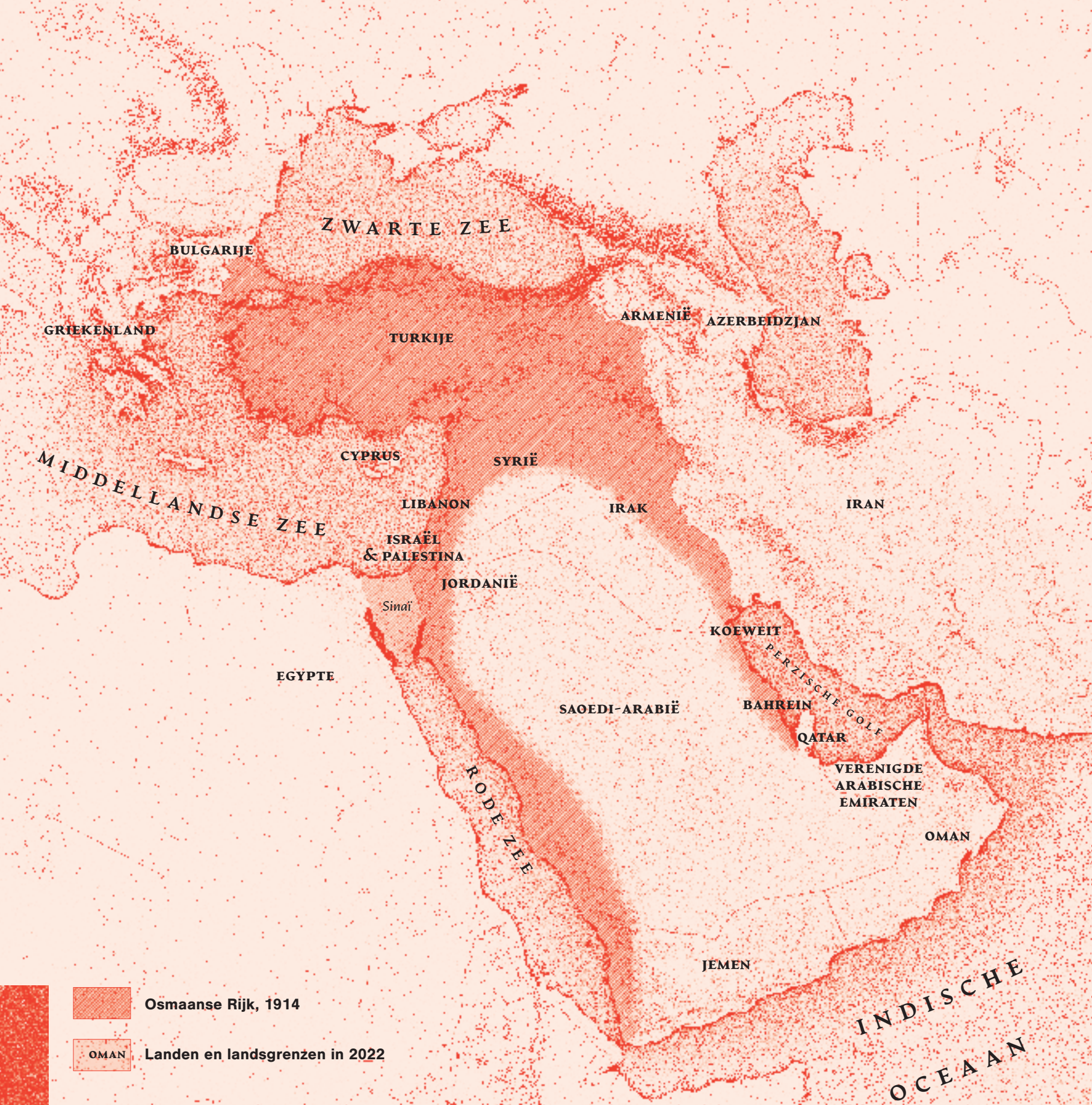
Alp Yenen

IN FLANDERS FIELDS MUSEUM

TIJDSBEELD

inleiding Pieter Trogh 'Voor de Beschaving'. De Eerste Wereldoorlog in het Midden-Oosten, 1914–1923 6	het verhaal van Frank Hurley 44	in beeld Mensen 100	essay Dotan Halevy De Eerste Wereldoorlog en het zionistisch-Palestijnse conflict, 1914–1948..... 166
het verhaal van Theodor Wiegand..... 12	in beeld Oorlog voeren in het Midden-Oosten..... 48	essay Ozan Ozavci Sèvres, Lausanne en de uitvinding van het Midden-Oosten..... 122	het verhaal van Wasif Jawhariyyeh 172
in beeld Fascinatie voor het Oosten.. 14	het verhaal van Shenorhig Tenguerian..... 76	het verhaal van Halide Edib..... 128	essay Djene R. Bajalan De Koerden en de Eerste Wereldoorlog..... 174
essay Houssine Alloul België en het Osmaanse Rijk in de lange negentiende eeuw 24	essay Nazan Maksudyan Genderaspecten van genocidaal geweld tegen kinderen tijdens de Armeense genocide..... 78	essay Elizabeth F. Thompson De Arabische liberale revoluties van 1919 en de gewelddadige gevolgen van de Europese onderdrukking 130	het verhaal van Gertrude Bell..... 180
essay Pieter Trogh Tussen oorlogsverklaringen en wapenstilstand. De Eerste Wereldoorlog in het Midden- Oosten, 1914–1918..... 30	het verhaal van Ihsan Turjman 84	in beeld Plekken..... 136	essay Jonathan Conlin Olie. Een 'Ruwe Oorlog' 182
het verhaal van Falih Rifki..... 36	essay Alp Yenen Tussen imperialisme en revolutie. De geopolitiek van de Grote Oorlog in het Midden-Oosten..... 86	essay Bruce Scates Overwinnaars en overwonnenen. Omstreden oorlogsherinneringen in het Midden-Oosten 158	Verder lezen 188
essay Pieter Trogh Het oog van Wavell. Connecties tussen <i>In Flanders Fields</i> en het Midden-Oosten in de Eerste Wereldoorlog..... 38	het verhaal van Faisal 92	het verhaal van George Knox 164	Over de auteurs..... 190
	essay Nicholas J. Saunders De pijlers van het geloof. T.E. Lawrence en de archeologie van de Arabische Opstand, 1916–2014 94		

Inhoud

 Osmaanse Rijk, 1914
 OMAN Landen en landsgrenzen in 2022

‘Het Midden-Oosten’.
Het Osmaanse Rijk bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog

Pieter TROGH

‘Voor de Beschaving’. De Eerste Wereldoorlog in het Midden-Oosten, 1914–1923

H

et ‘Midden-Oosten’ haalt regelmatig het nieuws. Niet zelden gebeurt dat met berichten over oorlog of spanningen tussen groepen mensen. Wie op zoek gaat naar de oorsprong van deze conflicten, komt vaak uit bij de Eerste Wereldoorlog.

In het Westen zwegen de wapens op 11 november 1918, maar in het Midden-Oosten werd nog tot 1923 gevochten, om allerlei redenen. Toen de oorlog in 1914 uitbrak werd de regio grotendeels gedomineerd door het Osmaanse Rijk, waar het regime van de Jong-Turken aan de macht was. Zij hadden de zijde van Duitsland gekozen en behoorden in 1918 dus tot het verliezende kamp. Het Osmaanse Rijk viel uiteen en de grenzen werden hertekend volgens de belangen van Groot-Brittannië en Frankrijk. Dat proces zorgde voor veel ongenoegen bij de mensen en gemeenschappen die in het Midden-Oosten woonden. Er werden conflicten gecreëerd die bleven smeulen en soms tot op vandaag nieuw geweld doen opflakkeren. Denk bijvoorbeeld aan het Israëlijsch-Palestijns vraagstuk, het lot van de Koerden of de relatie tussen Turken en Armenen, waar de erfenis van de Armeense genocide als een donkere wolk boven hangt. Maar ook de algemene impact van de Eerste Wereldoorlog op het Midden-Oosten was enorm: aan

de mensen die er leefden werden tal van kansen ontnomen. Wie de huidige relaties en machtsverhoudingen in het Midden-Oosten beter wil begrijpen, moet terugkeren naar de Eerste Wereldoorlog en de nasleep ervan.

In dit boek worden de impact en de erfenis van de oorlog op het Midden-Oosten opnieuw onder de loep genomen. Het maakt deel uit van een project dat het Ieperse In Flanders Fields Museum in 2022 over deze thematiek heeft opgezet en is opgevat als een historisch publieksboek dat verschijnt naar aanleiding van de gelijknamige tentoonstelling ‘Voor de Beschaving’. De Eerste Wereldoorlog in het Midden-Oosten, 1914-1923. Tien experts werken hier een aantal thema's uit die in de expo aan bod kwamen. Ze doen dat in korte, toegankelijke essays. Een beknopte bibliografie verwijst geïnteresseerde lezers naar de meer gespecialiseerde literatuur.

Houssine Alloul belicht de veelzijdige relaties tussen België en het Osmaanse Rijk in de lange negentiende eeuw. Het geopolitieke spel tijdens de Eerste Wereldoorlog in de regio wordt geschetst door Alp Yenen, terwijl Ozan Ozavci zich buigt over de vorming van het moderne Midden-Oosten in de nasleep van de oorlog. Nicholas J. Saunders onderzoekt de rol van T.E. Lawrence (‘of Arabia’) vanuit archeologisch-antropologische hoek en Bruce Scates beschrijft de omstrede totstandkoming van het herdenkingslandschap van de Eerste Wereldoorlog in het Midden-Oosten. Nazan Maksudyan bekijkt het thema van de Armeense genocide, maar dan vanuit het perspectief van kinderen. Dotan

Osmaanse infanterie in rust.

Een delegatie van het Osmaanse parlement wordt in Jericho ontvangen door Djemal Pasja, gouverneur-generaal van Syrië, Libanon en Palestina. Hij bevindt zich centraal in beeld.

Op de foto herkennen we ook Friedrich Kress von Kressenstein (tweede van links), de Duitse generaal die de Osmaanse campagnes door de Sinaiwoestijn leidde.

Het Imperial Camel Corps in actie, Palestina, 1918. Foto door Frank Hurley.

Groepsfoto van het Australische 11e Infanteriebataljon bij de Grote Piramide van Gizeh in Egypte, januari 1915. Onderzoek wees uit dat minstens tien mannen op deze foto de Gallipoli-campagne overleefden maar in 1917 tijdens de Derde Slag bij Ieper om het leven kwamen.

Shenorhig TENGUERIAN

1905 – ?

In april 1915 werd Melkon Tenguerian uit Sivas door Osmaans-Turkse gendarmes gearresteerd omdat hij Armeniër was. Hij moest zijn vrouw en vier kinderen achterlaten. Vóór Melkon werd weggevoerd stopte hij zijn dochter Shenorhig zijn dasspeld in haar handen, als een soort talisman. Melkon werd opgehangen en zijn gezin werd enkele weken later met alle andere Armeniërs uit Sivas gedeporteerd naar het zuiden. Tijdens deze beruchte dodenmarsen – een tactiek van het Osmaanse regime om de Armeniërs te vernietigen – raakte Shenorhig haar twee zussen, haar broer en haar moeder kwijt.

Als bij wonder overleefde Shenorhig zelf de dodenmars. Ze kwam terecht in een Koerdisch gezin dat haar probeerde te bekeren tot de islam. Daartoe tatoeëerden ze zelfs haar gezicht, onder meer met het symbool van de halve maan. Tegen het einde van de oorlog belandde ze in een weeshuis, waar ze veilig was. Na de oorlog migreerde Shenorhig naar Amerika, maar haar littekens droeg ze letterlijk en figuurlijk met zich mee. Pas in de jaren 1970 ontdekte ze dat haar zus Aghavni als enig ander lid van het gezin de Armeense genocide ook had overleefd.

De in Berlijn gevestigde beeldende kunstenaar Silvana Der-Meguerditchian is de kleindochter van Aghavni Tenguerian. Silvana groeide op met de verhalen over de genocide. Ze ontfermde zich over een reiskoffer met daarin allerlei memorabilia van familieleden die in die jaren om het leven waren gekomen of die het overleefd hadden. Ook de dasspeld zat na de oorlog in de koffer. Silvana zocht jarenlang naar een passende manier om de leegte te vullen die de genocide had achtergelaten. Ze vond inspiratie bij Houshamadyan, een online gemeenschapsproject “ter bevordering van het Osmaans Armeense stads- en dorpsleven”. Het project wil in een digitale omgeving herstellen wat tijdens de oorlog werd weggevaagd: de rijke Armeense geschiedenis van vóór de genocide. Houshamadyan verzamelt en presenteert foto's, kaarten, gastronomie, ambachten, festivals,

religieuze gebruiken, dialecten, liederen... van de Armeense gemeenschap in het Osmaanse Rijk vóór 1915. De nadruk ligt op het leven.

Een hoogtepunt uit Silvana's werk is *The Texture of Identity*, een reeks 'tapijten' waarin de Armeense verhalen – zeg maar: de Armeense identiteit – letterlijk weer aan elkaar geweven worden. Silvana's tapijten spreken zowel het collectieve als het persoonlijke geheugen aan. Ze gaan over verlies en nostalgisch verlangen, maar ook over herstel. Silvana's eigen familieverhaal zit erin verwerkt, maar de *Texture of Identity* staat symbool voor elk Armeens familieverhaal.

Dasspeld van Melkon Tenguerian, als talisman meegegeven aan zijn dochter Shenorhig.

Portret van Shenorhig Tenguerian.

Marsovan (Merzifon, Turkije), ca. 1919. Armeense en mogelijk ook Turkse vrouwen met kinderen verzamelen wol om er doeken en kleding voor de wezen mee te weven.

De vrouwen met bedekte gezichten zijn wellicht Armeense islambekeerlingen. De gestreepte dekens die sommige vrouwen dragen zijn typisch voor de streek.

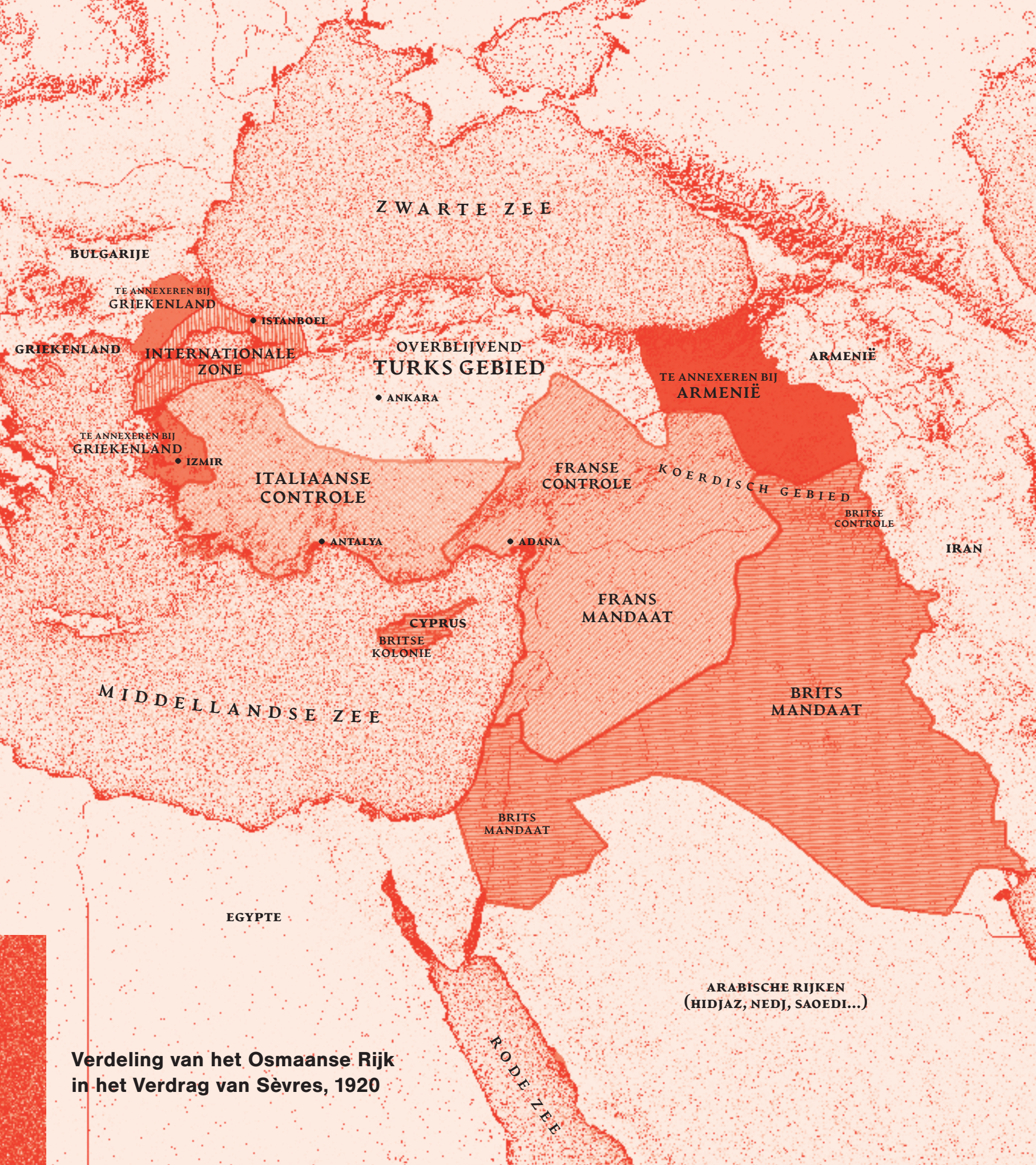
Emir Faisal (zittend in een zetel),
omringd door officieren, ca. 1920.

118

T.E. Lawrence 'of Arabia', in typisch
Arabishe klederdracht.

119

Verdeling van het Osmaanse Rijk in het Verdrag van Sèvres, 1920

Sèvres, Lausanne en de uitvinding van het Midden-Oosten

raditioneel luidt het dat de Eerste Wereldoorlog eindigde in de herfst van 1918. In oktober vroegen de centralen om een wapenstilstand. Ze waren militair uitgeput en kampfden met revoluties. In de daaropvolgende Vredesconferentie van Parijs (1919–1920) sloten de geallieerden en de verliezers vijf verdragen, elk in een ander deel van de Franse hoofdstad.

Het Verdrag van Sèvres

De onderhandelingen voor het laatste verdrag vonden plaats in de tentoonstellingszaal van de Manufacture nationale de Sèvres en gingen over de toekomst van het Osmaanse Rijk, een gebied dat samenvalt met wat nu de kern is van het Midden-Oosten. Het Verdrag van Sèvres was, net zoals de vier andere, een strafverdrag. Daarin werden de idealen van het 'zelfbeschikkingsrecht der volkeren', in 1918 gemunt door de Amerikaanse president Woodrow Wilson, selectief toegepast; het Osmaanse Rijk werd door middel van nieuwe grenzen in stukken verdeeld. Een mix van rivaliteit tussen diverse rijken, concurrerende zakenbelangen en christelijke visies op het 'Heilig Land' leidde tot nieuwe staatsbestellen. Klein-Azië verloor gedeeltelijk zijn imperiale karakter doordat het pad werd geëffend voor het vestigen van een onafhankelijk Armenië (artikel 88) en door vage beloften voor een Koerdisch 'nationaal thuisland'. Voormalige Osmaanse gebieden in Mesopotamië en aan de oostkust van de Middellandse Zee werden opnieuw gekoloniseerd door nieuwe staten op te richten die onder Britse (Irak, Transjordanië en Palestina) of Franse (Syrië en Libanon) controle zouden komen.

Op de conferenties in Londen (februari–april 1920) en San Remo (april 1920), waar werd onderhandeld over de artikelen van het Verdrag van Sèvres, waren Frankrijk en Groot-Brittannië het grotendeels eens geworden over de verdeling van de Mesopotamische olie. In de Sykes-Picot-overeenkomst van 1916 was de olierijke provincie Mosoel aan de Fransen toegewezen, maar in 1920 stond Frankrijk die af aan het door de Britten gecontroleerde Irak. De grenzen werden hertekend met het oog op de olie- en andere strategische belangen

De verdragen van de Vredesconferentie van Parijs, 1919–1920

VERDRAG	ONDERTEKENENDE LANDEN
Verdrag van Versailles	
28 juni 1919	Duitsland en de geallieerden
Verdrag van Saint-Germain	
10 september 1919	Oostenrijk en de geallieerden
Verdrag van Neuilly	
27 november 1919	Bulgarije en de geallieerden
Verdrag van Trianon	
4 juni 1920	Hongarije en de geallieerden
Verdrag van Sèvres	
10 augustus 1920	Het Osmaanse Rijk en de geallieerden

Prins Faisal op de Vredesconferentie van Parijs, Versailles, juli 1919. Op de tweede rij, van links naar rechts: Faisals adviseurs Rustum Haidar en Nuri al-Said; kapitein Pisani, een Italiaanse

verbindingsofficier; T.E. Lawrence (met Arabische hoofdtool), zijn Britse verbindingsofficier en Tahsin Qadri, zijn militair attaché. De man achteraan is niet geïdentificeerd.

Elizabeth F. THOMPSON

De Arabische liberale revoluties van 1919 en de gewelddadige gevolgen van de Europese onderdrukking

Terwijl heel Europa zich op 11 november 1918 over de afgekondigde wapenstilstand verheugde, waren de Arabieren in het verslagen Osmaanse Rijk al bezig met het veiligstellen van hun rechtmatige plaats in de nieuwe wereld, waarin de democratie zou kunnen bloeien, zoals de Amerikaanse

president Woodrow Wilson had beloofd. Hun opstand tegen de Osmaanse militaire dictatuur had hun volkeren tijdens de Eerste Wereldoorlog veel leed bezorgd. Begin oktober veroverde het Arabische leger Damascus en riep het een Arabisch constitutioneel regime uit. In Egypte, dat de Britten in 1914 uit het Osmaanse Rijk hadden losgeweekt door het uit te roepen tot protectoraat, grepen politieke leiders Wilsons beloften aan om onafhankelijkheid te eisen. Wat de Turken in Groot-Syrië hadden gedaan, deden de Britten in Egypte: ze ontnamen de bevolking de meest elementaire middelen voor hun levensonderhoud en lijfden een miljoen boeren in bij arbeidsbrigades van de geallieerden.

Tegen 1919 hing er overal in de vroegere Osmaanse Arabische wereld revolutie in de lucht. Die was niet tegen het Westen gericht. Het was een vraag om te worden opgenomen in het koor van beschaafde naties die de geallieerden in hun strijd voor democratie hadden gesteund. De populairste en machtigste politici in Groot-Syrië (dat bestond uit het huidige Syrië, Libanon, Palestina/Israël en

Jordanië) streefden naar een liberaal constitutioneel bewind en rechten voor de Arabieren in een nieuwe wereldorde, met door de Volkenbond gegarandeerde internationale rechtsregels. Door de eenheid en gelijkheid van Oost en West onder de paraplu van de Vredesconferentie van Parijs te omarmen wilden de Arabieren de negentiende-eeuwse raciale en koloniale hiërarchieën omverwerpen.

De enige onafhankelijke Arabische staat die in 1919 in Parijs werd erkend, was het koninkrijk Hidjaz onder sjarief Hoessein van Mekka. Hoessein was een anti-Osmaanse opstand begonnen omdat de Britten hem hadden beloofd dat de Arabieren in Groot-Syrië in ruil daarvoor na de oorlog onafhankelijk zouden worden. Daarom ondertekenden zijn vertegenwoordigers in juni 1919 het Verdrag van Versailles, waarmee de Volkenbond werd opgericht en waarin aan Groot-Syrië en Irak voorlopige onafhankelijkheid onder een tijdelijk mandaat van de Volkenbond werd beloofd. In de ogen van de Arabieren was de Volkenbond het geesteskind van Woodrow Wilson. In een 14-puntenprogramma had hij de weg naar een naoorlogse nieuwe wereldorde uitgestippeld. Zijn visie stond haaks op de klassieke koloniale winstsystemen, en legde de nadruk op autonomie en zelfbeschikking voor de volkeren.

Maar de inkt van het Verdrag van Versailles was nog niet droog of de geallieerden begonnen een contrarevolutie tegen de Arabische onafhankelijkheid. In Parijs en op het hoofdkwartier van de Volkenbond in Genève beweerden kolonialisten onterecht dat de Arabieren niet liberaal of modern genoeg waren om zichzelf te besturen en dat ze fanatieke moslims waren die in hun samenleving niet-moslims zouden onderdrukken en zelfs afslachten. Groot-

Britse bezettingstroepen buiten de muren van de heilige stad. Groot-Brittannië kreeg op 25 april 1920 op de Conferentie van San Remo een

mandaat voor Palestina, dat op 24 juli 1922 goedgekeurd werd door de Volkenbond, Jeruzalem, Palestina, april 1920.

Gezicht op de Joodse wijk in de stad Jeruzalem, Palestina, eind 1918.

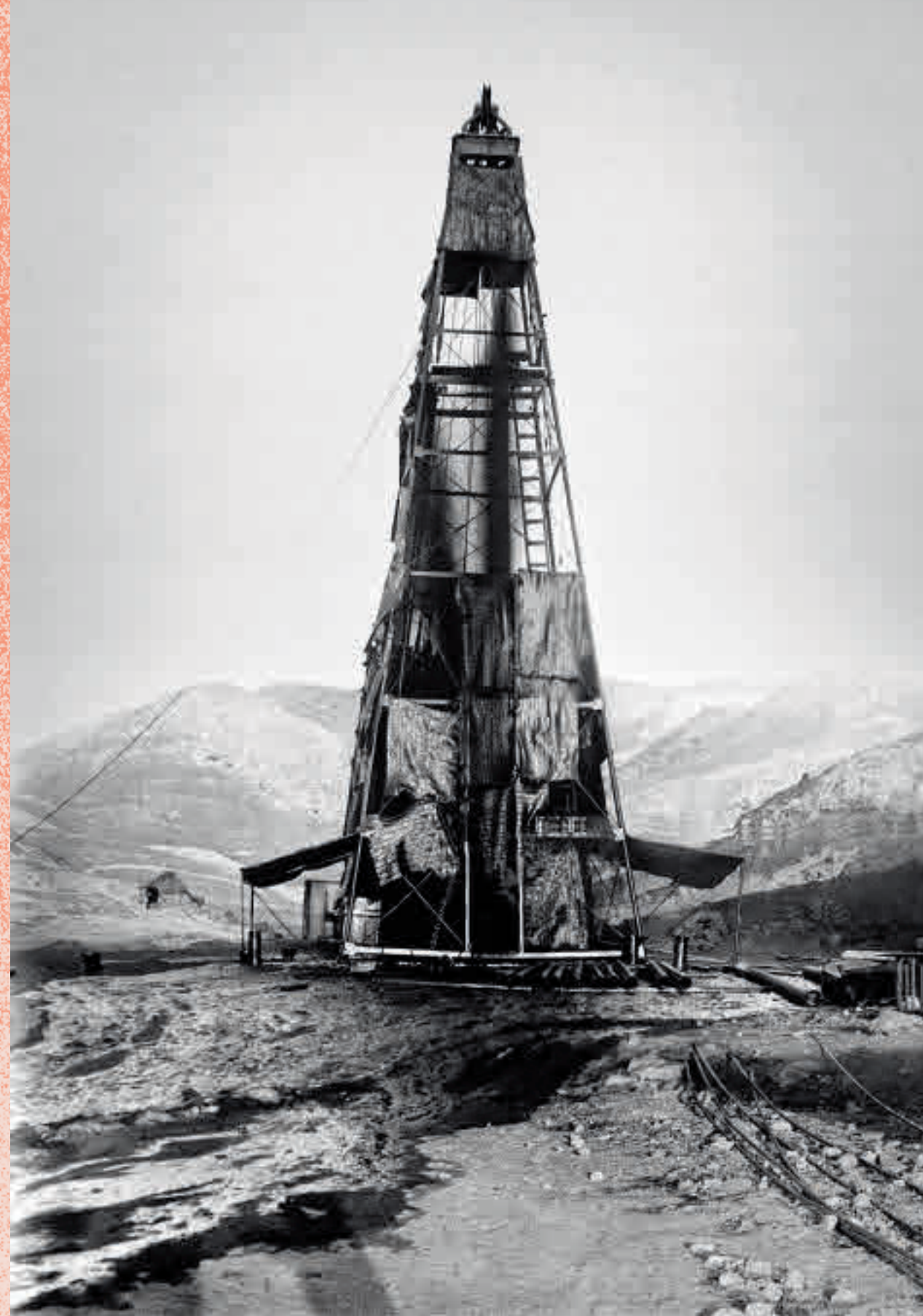
De Britten zetten gewillig hun luchtmacht in om het mandaatgebied Irak te controleren en opstanden de kop in te drukken.

Gezicht op een straat in Bagdad, Mesopotamië (Irak). De Conferentie van San Remo (25 april 1920) regelde ook het Britse mandaat voor

Mesopotamië. Ondanks protesten stichtten de Britten er de nieuwe staat Irak, waar ze in 1921 emir Faisal als koning installeerden.

Olieboring in een Perzisch olieveld bij Abadan (Iran, bij de grens met Irak), 1909. De olievelden stonden onder controle van de Britse oliemaatschappij Anglo-Persian Oil Company.

Jonathan CONLIN

Olie. Een 'Ruwe Oorlog'

De gebruikelijke stelling over het verband tussen de Grote Oorlog en ruwe olie luidt: de regeringen werden zich plotseling bewust van het belang van deze brandstof voor moderne vormen van oorlogsvoering en probeerden daarom private oliemaatschappijen en olierijke landen, met name

in het Midden-Oosten, onder hun controle te krijgen. Dat deden ze door imperialistische expansie in het buitenland en meer regulering in het binnenland, zoals een gedeeltelijke nationalisering van privébedrijven. Was het maar zo eenvoudig!

Weinig mensen hebben een idee van de geur van opspuitende ruwe olie of de vele producten die hieruit voortkomen: zware scheepsolie, benzine, kerosine, smeermiddelen en de chemicaliën die nodig zijn voor het maken van pellicule, TNT enzovoort. Deze producten dreven de *dreadnoughts* aan die de Kaiserliche Marine insloten en Gallipoli beschoten, de vrachtwagens en auto's die materiaal en personeel naar het front in Frankrijk en België brachten, de vliegtuigen en granaten die hoog boven het slagveld vlogen, en last but not least de nieuwe wapens (vooral tanks) waarvan velen hoopten dat ze een einde zouden maken aan de loopgravenoorlog.

Toen het bij de oorlogvoerende partijen doordrong dat ze olieafhankelijk waren geworden, was dit geen eureka-moment. Politici en diplomaten voelden zich

ongemakkelijk: ze hadden niet het gevoel de touwtjes in handen te hebben. Tijdens de oorlog was de olie-industrie geconsolideerd tot een handvol grote maatschappijen, elk met een wereldwijd bereik. Het waren de eerste multinationals, een fenomeen dat toen nog verwondering en achterdocht opwekte. Men begreep niet hoe de belangen van deze bedrijven konden aansluiten bij die van individuele landen. Olie was naast de bekende machten (Groot-Brittannië, Frankrijk, Italië, de Verenigde Staten) een macht op zichzelf aan het worden.

ongemakkelijk: ze hadden niet het gevoel de touwtjes in handen te hebben. Tijdens de oorlog was de olie-industrie geconsolideerd tot een handvol grote maatschappijen, elk met een wereldwijd bereik. Het waren de eerste multinationals, een fenomeen dat toen nog verwondering en achterdocht opwekte. Men begreep niet hoe de belangen van deze bedrijven konden aansluiten bij die van individuele landen. Olie was naast de bekende machten (Groot-Brittannië, Frankrijk, Italië, de Verenigde Staten) een macht op zichzelf aan het worden.

Van Baba Gurgur tot Bagdadbahn

Honderden jaren lang heeft de mens het 'eeuwige vuur' van olie- en gaslekkages benut en vereerd. Baba Gurgur ('Vlammenvader') in Mesopotamië (Irak) is zo'n natuurcuriosum. In ondiepe, handgegraven putten won men rubberachtige pek voor het breeuwen van boten. Pas in de tweede helft van de negentiende eeuw begon men in het Amerikaanse Pennsylvania en in de Russische Kaukasus diep in de bodem te boren en ruwe olie voor verlichtingsdoeleinden te raffineren tot kerosine. Tegen 1910, nadat de gebroeders Wright al vluchten hadden gemaakt met een vliegtuig waarvan de motor werd aangedreven door benzine, was het duidelijk dat dit olieproduct het als aandrijfkracht van automotoren zou winnen van stoom en elektriciteit.

In 1912 begon de Royal Navy aan de langjarige verbouwing van haar vloot van kolen- naar oliigestookte schepen. Admiraal John (Jacky) Fisher zag in dat zijn schepen door het hogere vermogen per gewichtseenheid